

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

ТЪЮТОРЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ НЕГІЗІ - ДАРАЛАНДЫРУ

Дәулетханова Айнұр Сембекқызы

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 7М01104 – «Білім берудегі тьютор» мамандығының

1 курс магистранты, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - А.К.Махадиева

Білім беру әрқашанда дараланған процесс болды. Білім беруді даралау - объективті қоғамның өсіп келе жатқан даралануынан туындаған қажеттілік. Қоғамның даралануы ондағы жеке тұлғаның орталық рөлін бекітуді білдіреді, бірақ сонымен бірге тұрақтылықтың болмауымен сипатталатын дараланған қоғам адамға сенімді өмірлік қолдауды бермейді, соның нәтижесінде адам мазасыздықты бастан кешіреді, тұрақты нұсқауларды және өз өмірін бақылау сезімін жоғалтады.

Осыған байланысты білім адамға тұрақсыз қоғамда толыққанды өмір сүру үшін қажетті дағдыларды меңгеруге көмектесуі керек:

- іс-әрекетке мақсат қоюда, өмірлік стратегияны құруда тірек болатын өзінің негізгі құндылықтарын, басымдықтарын анықтай білу;

- өз мақсатына жету үшін өзіне және қоршаған әлемнен ресурстарды өз бетінше таба білу;

- өз іс-әрекетін өз бетінше ұйымдастыра білу және олардың рефлексиясын жүзеге асыру.

Білім беру тарихындағы даралау принципі жаңа емес, ұқсас ойларды, мысалы, ғылыми педагогиканың негізін қалаушы Я. А. Коменскийден табуға болады. Ол өзінің "Ұлы дидактика" еңбегінде мұғалімге әртүрлі сипаттағы, әртүрлі қабілеттерге ие оқушылармен қалай жұмыс істеу керектігі туралы ұсыныстар берді [1].

Әрине, даралықтың негізінде адамға табиғат берген нәрсе – оның табиғи бейімділігі жатыр, бірақ қазіргі педагогикада даралау ұғымына терең мағына енгізіледі. Осыған сәйкес дараландыру қазіргі білім берудің өзекті мәселесі болып табылады. Бұл процесс оқытушы мен студенттердің өзара әрекеттесуінің ерекше формасымен айқындалатын оқу іс-әрекетінде тьюторлық қызметтің дамуының себебі болып табылады.

Тьюторлық оқу орнының психологиялық-педагогикалық қызметінің бір түрі ретінде оңтайлы қызмет ету тұрғысынан да, тьюторға өз қызметінің мақсатына жету және студентпен табысты ынтымақтастықты ұйымдастыру үшін қажетті кәсіби және тұлғалық сапалар тұрғысынан да ерекше назар аударуға лайық.

Тьюторлықтың білім алушының оқу процесіндегі ролін анықтау үшін «сүйемелдеу» деген ұғымды терең түсіну керек. Ожеговтың түсіндірме сөздігінде сүйемелдеу сөзінің мынадай анықтамасы бар: «Сүйемелдеу — ілесу дегенді білдіреді, біреумен бірге серік немесе жол көрсетуші ретінде» [2]. «Сүйемелдеу» терминінің этимологиялық мағынасын сақтай отырып, тьюторлық сүйемелдеуге мынадай анықтама береміз: бұл тьюторанттың өзгермелі тұлғасымен бірге оның жеке жеке білім беру бағдарламасын әзірлейтін және жүзеге асыратын, мүмкін болатын жолдарды уақытылы анықтау, қажет болған жағдайда көмек пен қолдау көрсететін тьютордың қозғалысы. Студент өзіне қажетті білім ресурстарын іздеудегі қозғалысы - бұл кәсіби өзін-өзі анықтауына және қалыптасуына, тұлғалық өсуіне қажетті ресурстардың жетіспейтін, өзі студент болып есептелетін білім мекемесінің шеңберінен асу үлгісі. Сондай-ақ, бұл қозғалыс өзінің авторлық стандарты бойынша білім жолындағы өзін-өзі тұлға болып қалыптасу үлгісі. Отандық және шет елдік тәжірибеде студент өзінің жеке жолының және өзінің мәдени сәйкестігінің «құрылысшысы» [3].

Тьюторлық сүйемелдеу дараландыру, ашықтық, субъективтілік, вариативтілік, демократиялық принциптеріне негізделген.

Құзыретті және табысты тьюторлық сүйемелдеуді арнайы дайындалған кәсіби тьютор қамтамасыз ете алады. Тьюторантқа жеке білім беру жолының даму траекториясын таңдауда көмек пен қолдау көрсете отырып, тьютор оған өз пікірін ұсынбайды, керісінше тьюторанттың өзіндік пікірін айта алуына көмектеседі.

Тьюторлық сүйемелдеудің негізгі міндеттерінің бірі – жеке тұлғаға білім беруде дер кезінде көмек пен қолдау көрсету ғана емес, оны осы процестің қиындықтарын өз бетінше жеңуге, өзінің дамуына жауапкершілікпен қарауға, жеке тұлғаға оның білім беру, кәсіби, азаматтық өмірінің толыққанды субъектісіне айналуына көмектесу.

Тьютор қызметінің жоғарыда келтірілген тұжырымдамалық ережелерін қорытындылай келе, тьютор қызметі – бұл білім алушының оқу мотивтері мен қызығушылықтарын нақтылауға, жеке оқу траекториясын құру үшін білім беру ресурстарын іздеуге, олармен жұмыс істеуге бағытталған білім беруді дараландыруға арналған педагогикалық іс-әрекет деп қорытынды жасауға болады.

Білім беруді даралау студентке жеке білім беру бағдарламасы, жеке білім беру траекториясын қалыптастыру және жүзеге асыру құқығы мен мүмкіндігін бере отырып, субъект-субъектілік қатынастарға көшуді көздейді. Даралау принципі ең алдымен өзін-өзі тәрбиелеу процесімен байланысты. Ол адамға өзінің жеке білім беру мақсаттары мен басымдықтарына назар аударуға мүмкіндік береді. Даралау принципінің мәні: әрбір адам қазіргі уақытта ол үшін ең маңызды болып табылатын білімнің дамуына өз жолымен барады және сол арқылы іс жүзінде өзін-өзі тәрбиелеуді жүзеге асырады.

Оқу-тәрбие үрдісін даралау деп біз әрбір тьюторантқа өзінің білім беру мақсаттары мен міндеттерін, өзіндік білім беру траекториясын қалыптастыруға, іс-әрекет түрін таңдауға құқық пен мүмкіндік беруді түсінеміз.

О.С.Гребенюк пен Т.Б.Гребенюк даралық педагогикасының келесі принциптерін ажыратады:

- антропологиялық принцип: тұлғаның жеке даралығын, адамға деген қатынасын, оның мүдделері мен қажеттіліктерін құндылық ретінде тұтастай зерттеу;

- тұлғаның өз бетінше дамуының еркіндігі принципі: еркіндік күрделі тұлғалық қалыптасу және жеке болмыстың нысаны ретінде, адам бойындағы адамдық элементтің толық көрінуі мен дамуының қажетті шарты ретінде қарастырылады;

- адам болмысының ақиқатының принципі: ешкім басқа біреудің игілігі үшін құрал бола алмайды, әркім өз мақсатына жетеді;

- өзін-өзі жүзеге асыру принципі: адам өзінің өмірін, көзқарасын, қызметін және мінез-құлқын өзі анықтай алады. Мұғалім баланың жеке тұлғасын дамытуда көмекші (жетекші емес);

- мотивация принципі: адамның жеке даралығын өзін-өзі жетілдіру үшін оқу мотивациясын ғана емес, тұтас мотивацияны дамыту қажет. Жеке тұлғада тек танымдық мотивация ғана емес, сонымен бірге еңбекке, жетістікке, өзін-өзі тану мен өзін-өзі жетілдіруге мотивация, конфликттік мотивация және т.б. болатынын ескеру қажет;

- тұтастық принципі: біртұтас тұлғаны қалыптастыру қажет (тек жеке емес) [4].

Білім беру процесін даралау тьюторанттың білім беру мазмұнын, оның ішінде пәндерді өз бетінше таңдауын ұйымдастыру, сондай-ақ білім беру нысандарын, өндірістік практика орындарын таңдау, тақырыптар мен бағыттарды, шығармашылық, ғылыми-зерттеу және жобалық қызмет және т.б өз бетінше анықтау арқылы қамтамасыз етіледі.

Білім берудегі даралау - білім берудегі жаңа көзқарас, мұнда оқушының позициясы өзгереді – ол білім беру объектісі емес, субъектісі болады. Тьютор лауазымының құндылығы ең алдымен білім беруді даралауда. Тьютор білім алушының жеке қабілеттері мен ерекшеліктерін

анықтауды қамтамасыз етуге көмектеседі, бұл қабілеттерді дамытады және бала өзін-өзі жүзеге асыра алатын ресурстар мен мүмкін болатын әрекеттерді іздеуді ұйымдастырады. Осылайша, тьютор білім беру бағдарламасын оқушымен және мүмкін, оның ата-анасымен бірге жасайды.

Педагогикалық тьютордың сүйемелдеуі білім алушының жетістіктерінің қызығушылықта-рымен және ұмтылыстарымен тұрақты рефлексиялық корреляциясына негізделген білім алушының оқу қозғалысын ұйымдастырудан тұрады. Тьютор – білім берудің алғашқы кезеңдерінде осындай қызметтерді атқаратын, жоғары оқу орындарының білім беру кеңістігіне студенттік бағыттаушы қызметін атқаратын оқытушы. Оның міндеті – білім алушының қызығушылығын, ерекшеліктерін және дараландыру принциптерін ескере отырып білімін ұйымдастыру. Білім алушымен табысты өзара әрекеттесу үшін тьютор ашық диалогтық позицияны ұстануы, коммуникациялық технологиялардың кең репертуарына ие болуы керек. Өзара әрекеттестіктің ашықтығы мен диалогы диалогқа қатысушыларға бір-бірінің жеке мағынасын түсінуге көмектеседі.

Тьютор тьюторанттың білім беру қызығушылықтарын анықтауға және қолдауға бағытталған іс-шараларды ұйымдастырады, оқушыны жобаға, ойынға, авторлық іс-әрекетке қосады (тақырып, рөл, жауапкершілік, өнім таңдау).

Тьютор тьюторанттың жеке және топтық өзіндік тренингтерін ұйымдастырады, тьюториалдар жүргізеді, студенттердің оқу жетістіктері мен қиындықтарын талдау бойынша жеке консультациялар өткізеді. Тьютордың кәсіби іс-әрекетінің мәні - тьюторантпен жеке білім беруді бірлесе картаға түсіру.

Тьюторлық сүйемелдеу кәсіби қызметтің ажырамас бірлігі ретінде үш кезеңді қамтиды.

Бірінші кезең: тьютордың білім беру ортасын құруы, ең алдымен тьюторанттың қоршаған қоғамның білім беру әлеуетін, өзінің әлеуметтік, инфрақұрылымдық, мәдени-пәндік құрамдас, сонымен қатар өзіндік антропологиялық білім беру әлеуетін ашу және пайдалану.

Екінші кезең: тьютордың немесе тьюторанттың өзі білім беру бағыты бойынша талдау жасауы.

Үшінші кезең: стратегиялау – тьюторанттың іс-әрекетінің әртүрлі масштабының мүмкіндігін талқылау.

Тьютордың ұстанымы келесі белгілермен сипатталады:

- бұл студенттің өзін-өзі тәрбиелеу іс-әрекетіне бағыттылығы;
- студенттерге әрқашан ақпараттық және психологиялық қолдау көрсетуге дайын болу; жұмылдыру ;

- студенттердің зерттеушілік әрекеті; психологиялық ашықтық және оларды қызықтыратын оқу қызметінің кез келген саласында студенттермен ынтымақтастыққа дайын болу.

Тьюторлық сүйемелдеу баланың пәндік, метапәндік және жеке жетістіктерін қамтитын әмбебап білім беру қызметін бағалау жүйесін құру қажеттілігін білдіреді.

Тьютордың әрбір жеке білім алушының жеке білім беру бағдарламасын қалыптастыру және қамтамасыз етудегі педагогикалық қызметі білім беру және кәсіби қызығушылықтарын анықтау және оқу мақсаттарын анықтауға көмек көрсету процестерін , оқу іс-әрекетінің жобаларын дамыту және құру, ақпарат көздеріне бағыт-бағдар беру, нәтижелерді талдау, түпкілікті мақсатқа жету жолын анықтауда қателер мен дәлсіздіктерді іздеу және оқу қызметінің оң нәтижелеріне қол жеткізу жолындағы одан әрі қадамдарды анықтауды қамтиды. Тьютордың педагогикалық іс-әрекеті жіберілген қателер мен қателіктерді жан-жақты талдап, соның негізінде оқу іс-әрекетінің түпкі мақсатына қарай ілгерілеу жолын айқындап, тұлғалық қасиеттерін дамытуды көздейді.

Студенттерге кәсіптік білім беруде тьюторлық қолдауды мамандық, мансаптық перспективалар туралы түсініктерін қалыптастыруға, тұлғалық және әлеуметтік дамудағы мамандықтың маңыздылығын сезінуге көмектесу деп анықтаймыз; өз білім беру және даму

бағдарламасын құруға жәрдемдесу; әрбір оқушының даралығын есепке алуды ұйымдастыру және өз бетінше білім беру мен дамыту міндеттерін шешуге бағыттарды жоспарлау.

Тьюторларлық сүйемелдеу технологиялары сұранысты және оны қанағаттандыру мүмкіндіктерін үнемі жаңарту, даралау мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай білім берудің негізгі сипаты білім мен технологияны беру ғана емес, сонымен қатар шығармашылық құзыреттіліктерді қалыптастыру, қайта даярлауға дайын болу, өмір бойы білім алу, кәсіби жолды таңдау және жаңарту болып табылады.

Білім беру ортасы ұжым болып әрекет ету және ынтымақтасу қабілетін сақтай отырып, жеке тұлғаның дамуын барынша арттыруы керек.

Білім берудегі даралау принципін іске асыруға бағытталған тьюторлық сүйемелдеу әрбір тарап жасаған таңдауы үшін жауапкершілікті өз мойнына алатын субъект-субъектілік қарым-қатынастар орнатылған жағдайда студенттің жеке әлеуетін барынша толық ашуға ықпал етеді. Тьюторлық іс-тәжірибесі айтарлықтай тәрбиелік потенциалы бар даралаудың тиімді тәжірибесі ретінде адамға өз өмірін түсіну тәжірибесін бере алады, оның дербестігін, таңдау мәдениетін, ойлау икемділігін, шешімділігін, жауапкершілігін, рефлексивтілігін қалыптастырады. Олай болса, даралау принципін жүзеге асыру үшін мұғалім тек қабілетке ғана емес, сонымен қатар оқушының өз қажеттіліктеріне, қызығушылықтарына, басымдықтарына сүйену керек. Бұл жағдайда студент білім беру процесінің субъектісі ретінде әрекет етеді, ол іс-әрекеттің мақсаттарын өзі анықтайды, осы мақсаттарды жүзеге асыру үшін ресурстарды табады, қоғамның ресурстарын да, жеке тұлғаның әлеуетін де пайдаланады, ол жоспарлайды және қызметін жүзеге асырады, оның қорытындысын шығарады. Білім алуда жинақталған тәжірибе ол үшін маңызды болады. Оқу-тәрбие процесін дараландыру нәтижесінде білімді меңгеру ғана емес, ең бастысы, өзін-өзі бақылау, өзіндік рефлексия, өзін-өзі жоспарлау сияқты жалпы іс-әрекет әдістері қалыптасады.

Тьютор – мұғалім, бірақ мақсаты – білім алушының тапсырмаларды өз бетінше орындау құралдарын табуға үйрету болып табылатын ерекше мұғалім. Ол өз қамқорлығындағыларды еркіндік пен тәуелсіздікке бағыттауға ұмтылады, оны тиімді және табысты әрекет ету үшін оның мүмкіндіктерін түсінуге үйретеді. Тьюторлық - белгілі бір мақсаттар мен міндеттерге сәйкес функциялар мен жауапкершіліктер тізімін анықтауды қамтитын жаңашыл қызмет. Студенттердің білім беру қажеттіліктері әртүрлі болғандықтан, кейбір оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі студенттерге тьюторлық қолдау көрсету бағыты дамып келеді, басқаларында - қашықтықтан оқытуды қолдау, басқаларында – арнайы сабақтан тыс жұмыстарға көңіл бөлінеді.

Бұл бағыттардың барлығы өз ерекшеліктерімен және қажеттіліктерімен сипатталады, бірақ тьюторлық қызметтің мақсаттары мен идеяларын ортақ түсіну оларды біріктіреді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Коменский Я. А. «Ұлы дидактика».
2. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов. – 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 1999.
3. Абдыхалыкова Ж.Е., Шалғынбаева Қ.Қ., Сейтқазы П.Б. / ЖОО-да студенттерді тьюторлық сүйемелдеудің технологиясы / -2018- б.34-35
4. 13. Гребенюк О. С., Гребенюк Т. Б. Основы педагогики индивидуальности. Калининград, 2000. 572 б.
5. Донова М.М., Киселев В.Н., Веретенникова Е.Г., Лозина Е.Н., Щербаков С.М. Автоматизация деятельности тьюторов в вузе // Бюллетень науки и практики. 2021. Б.314-323.

6. Кокамбо, Ю.Д. Тьюторство как новая форма взаимодействия участников образовательного процесса / Ю.Д. Кокамбо, О.В. Скоробогатова // Вестник Амурского гос. ун-та. Сер. «Гуманитарные науки». – 2013. – № 60. – б. 111–115.

УДК 178.11.46

РЕФЛЕКСИВНОСТЬ КАК ФАКТОР УСПЕШНОЙ АДАПТИВНОСТИ ИНОСТРАННЫХ И РОССИЙСКИХ СТУДЕНТОВ В ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНОМ ВУЗЕ

Достатняя Александра Андреевна

ассистент кафедры психологии и педагогики

Российский университет дружбы народов, Москва, Россия

Введение в проблему. В настоящее время рефлексия приобрела одно из наиболее важных значений и трактуется как механизм социальной жизни человека во всех ее проявлениях, механизм самоорганизации и саморазвития сложных систем, источник и средство свободы личности. Рефлексия включена в качестве предмета и объекта исследования в науку о сознании (философия, психология, педагогика), в теорию мышления (когнитивная психология, герменевтика, дидактика), в науку о личности (психология, педагогика) и в теорию деятельности (психология, управление).

В современных психологических исследованиях, которые посвящены проблеме рефлексивности, значительно расширили теоретико-методологические границы объяснения данного феномена. Анализ данного свойства личности трактуется как механизм жизни человека в социуме во всех ее проявлениях. Рефлексия выступает как предмет и объект исследования в науку сознания: философия, психология, педагогика, а также в отраслях науки как когнитивная психология, психология управления, психология труда, психогигиена и т.д.

За последнее десятилетие расширился диапазон исследовательского инструментария, обеспечивающий получение объективных фактов о специфике проявления данного феномена. И в тоже время существуют разные трактовки российских и зарубежных учёных при анализе данного феномена.

Актуальность исследования

- Успешность адаптивности иностранных студентов зависит от целей, мотивов, ценностных ориентаций. Признанным эффективным методом, обеспечивающим успешность адаптивности к новым социокультурным условиям, является рефлексивность.

- Рефлексивность обеспечивает гармонизацию отношений своего – Я, со средой. Через Я-социум происходит уравнивание социальных и личностных ценностей, потребностей. Развитие рефлексивности способствует результату эффективной психологической адаптивности.

- Адаптивность и особенности её протекания и рефлексивность как один из внутренних ресурсов психологической адаптации является нам важным и актуальным.

Задачи

1. На основе анализа научной литературы определить содержание основных понятий в исследовании.

2. Эмпирически выявить особенности проявления адаптивности и рефлексивности у российских и иностранных студентов в адаптационный период.

3. Проанализировать особенности взаимосвязи адаптивности и рефлексивности у российских и иностранных студентов.